

Short History of Classical Arabic Literature, Hildesheim 1966), bu tercüme Azmi Yüksel ve Rahmi Er tarafından Somogyi'nin önsözüyle birlikte Türkçe'ye çevrilmiştir (*Klasik Arap Literatürü*, Ankara 1993).

Eserleri: *Index des sources de la Hayât al-Hayawân de ad-Damîrî* (Paris 1928); *Das Problem der intuitiven Erkenntnis* (Regensburg 1930); *Ein Arabisches Kompendium der Weltgeschichte, das Kitab Duwal al-Islam des ad-Dahabi* (Lipsiae 1932); *The Tarikh al-Islam of adh-Dhahabi* (London 1932); *The Kitab al-Muntazam of Ibn al-Jauzi* (London 1932); *Religion und Medizin: Vorlesungen und Vorträge* (Albert Niedermeyer ve Georg Baumgartner ile birlikte, Basel 1945); *A Koran szemelvényekben* (Kur'ân-ı Kerîm'den Macarca'ya yaptığı tercümeleri ihtiva eder, Budapest 1947); *Ad-Damîrî's Hayat al-hayawân: An Arabic a Zoological Lexicon* (Bruges 1950); *Medicine in ad-Damiri's Hayât al-Hayawan* (Manchester 1957); *Muslim Table Games: a Contribution to Their History in ad-Damîrî's Hayât al-Hayawaân* (Oxford 1958); *The Arabic Chess Manuscripts in the John Rylands Library* (Manchester, Eng. 1959); *The Spanish Arabs and Islam; the Place of the Spanish Arabs in the Evolution of Islam as Compared with the Eastern Arabs* (Hartford, Conn. 1963-1964); *A Short History of Oriental Trade* (Hildesheim 1968).

BİBLİYOGRAFYA :

Necîb el-Akîkî, *el-Müsteşriğin*, Kahire 1980, II, 48-49; *Bibliographie der Deutschsprachigen Arabistik und Islamkunde* (ed. Fuat Sezgin), Frankfurt 1993, XVII, 608; Yahyâ Murâd, *Mu'cemü es-mâ'i'l-müsteşriğin*, Beyrut 1425/2004, s. 483-484; A. DeSomogyi, "In Memoriam Joseph DeSomogyi (1899-1976)", *Studies in Islam*, XV/3, New Delhi 1978, s. 145-147 (aynı makale için bk. *Encyclopaedic Survey of Islamic Culture* [ed. Mohamed Taher], New Delhi 2003, IV, 222-224); Mehmet S. Hatiboğlu, "Goldziher, Ignaz", *DİA*, XIV, 104.

AYDIN TOPALOĞLU

SOMUNCU BABA

(ö. 815/1412)

Safevî şeyhi,
Hacı Bayrâm-ı Veli'nin
mürşidi, âlim.

Şeyh Hamîdüddin Aksarâyî adıyla bilinir. Çağdaşı ve muhtemelen müridi Kemal Ümmî'nin bir mersiyesinden asıl adının Abdullah olduğu anlaşılan (Karabulut, s. 113) Şeyh Hamîdüddin kaynakların pek çoğunda Kayserili diye gösterilir (Lâmiî, s.

683; Mecdî, s. 74; İsmâil Hakkı Bursevî, s. 70; Harîrîzâde, vr. 172^a). Abdurrahman el-Askerî ise *Mir'âtü'l-ışk'ta* (Erünsal, s. 204) Aksaray'da doğduğunu yazmaktadır. Atalarının Türkistan'dan geldiği rivayet edilir. Hamîdüddin Aksarâyî ilk tasavvufî eğitimini babası Şeyh Şemseddin Mûsâ'nın yanında aldıktan sonra Dimaşk'a giderek zâhirî ilimleri öğrendi. Lâmiî, onun Dimaşk'ta Bâyezîdiyye Hankahtı'nda uzun yıllar bir şeyhe hizmet ettiğini, Bâyezîd-i Bistâmî'nin ruhanîyetiyle terbiye edildiğini ve Üveysî olduğunu kaydeder. Diğer kaynaklarda ise asıl şeyhinin Safeviyye tarikatının piri Safiyyüddin Erdebîlî'nin torunu Alâeddin Erdebîlî (ö. 832/1429) olduğu vurgulanmaktadır. Bu kaynaklarda, Hamîdüddin'in Dimaşk'ta iken aradığı iç huzuru bir türlü bulamayıp mürşid aramak için yola çıktığı, Tebriz yakınlarındaki Hoy şehrinde yaşayan Şeyh Alâeddin Erdebîlî'nin yanına gittiği, zikir meclisine katıldığı ve ona intisap edip tasavvuf yolunda büyük ilerlemeler kaydettiği belirtilmektedir (a.g.e., s. 203; Sarı Abdullah Efendi, s. 227; La'lîzâde Abdülbâkî, vr. 129^b-130^a).

Kemal Ümmî yukarıda zikredilen mersiyesinde Somuncu Baba'nın 815 (1412) yılında vefat ettiğini söyler. Bu bilgi doğru kabul edildiği takdirde onun şeyhi Alâeddin Erdebîlî'den on yedi yıl önce öldüğü sonucuna ulaşılmakta ve bu durumda Alâeddin Erdebîlî'nin değil, babası Sadreddin Erdebîlî'nin halifesi olma ihtimali kuvvet kazanmaktadır. Bununla birlikte Somuncu Baba'nın Alâeddin Erdebîlî'den hilâfet alması da mümkündür. İsmâil Hakkı Bursevî ise Alâeddin Erdebîlî'nin oğlu İbrâhim Erdebîlî'nin (ö. 851/1447) müridi olduğu kanaatinde. Ancak kronolojik olarak bu çok zayıf bir ihtimaldir. Kaynakların Alâeddin Erdebîlî'yi bu kadar ön plana çıkarmış olmalarının sebebi Timur ile birlikte Anadolu'ya gelerek burada oldukça şöhret kazanmış olmasıdır.

Hamîdüddin Aksarâyî, Erdebil Tekkesi'nde seyrü sülûkünü tamamladıktan ve bir süre inziva hayatı yaşadktan sonra şeyhinin emriyle Anadolu'ya dönüp Bursa'ya yerleşti. Sarı Abdullah Efendi, Alâeddin Erdebîlî'nin Somuncu Baba'ya hilâfet verip Anadolu'ya gönderirken yanındakilere, "Diyâr-ı Acem'de emanet olarak bulunan esrâr-ı ilâhiyye onunla birlikte diyâr-ı Rûm'a intikal etti" dediğini rivayet eder (*Semerâtü'l-fuâd*, s. 230). Kaynaklarda yer alan ifadelerden Somuncu Baba'nın Bursa'ya geldiği ilk yıllarda pek ön plana çıkmadığı ve kendini halktan gizlemeyi tercih ettiği anlaşılmaktadır. Bu dönemde onun eşeğiyle

ormandan odun getirip bu odunlarla ekmek pişirdiği ve ekmekleri sırtına yüklenerek sokak sokak dolaşp "somunlar, müminler!" diyerek halka dağıttığı rivayet edilir (Lâmiî, s. 683; Mecdî, s. 75; Hoca Sâdeddin, II, 425; Sarı Abdullah Efendi, s. 231; La'lîzâde Abdülbâkî, vr. 130^b). Kendisine Etmekçi Koca veya Somuncu Baba lakabının verilmesi de bundan dolayıdır.

Somuncu Baba, bu şekilde halk içine karışp melâmîmeşrep bir hayat sürmekte iken Ulucami'nin açılışı sırasında Emîr Sultan tarafından hükümdarla (Yıldırım Bayezid) tanıştırıldı. Kaynakların ifadesine göre, hükümdarın damadı olan Emîr Sultan kendisine yapılan hutbe okuma teklifini, "Gavs-ı a'zam şu anda bu şehirdedir, onların mübarek varlığı varken halka nasihat ve hitap etmeyi bize teklif etmek münasip değildir" diyerek reddetmiş ve bu görevin Somuncu Baba'ya verilmesini tavsiye etmiştir. Bunun üzerine Yıldırım Bayezid, cuma namazını kıldırma ve hutbe okuma görevini Somuncu Baba'ya tevcih edince o da mecburen hutbeye çıkmak zorunda kaldı, namazdan sonra verdiği vazazda Fâtiha sûresini yedi farklı şekilde tefsir ederek Molla Fenârî'nin karşılaşmış olduğu bir güçlüğü de halletti (Sarı Abdullah Efendi, s. 231; İsmâil Hakkı Bursevî, s. 71-72; La'lîzâde Abdülbâkî, vr. 130^b-131^a; Harîrîzâde, vr. 172^b). Somuncu Baba'nın başta padişah olmak üzere herkesi etkilediği, hatta bu olaydan sonra Molla Fenârî'nin kendisine mürid olduğu rivayet edilir (Lâmiî, s. 683; Sarı Abdullah Efendi, s. 232).

Bu olayın ardından sırrının açığa çıkması, halk ve iktidar nezdinde tanınan bir şahsiyet haline gelmesi, kendisine yönelik ilginin gitgide artması, halkın arasına karışp sakin bir hayat sürmeyi daha çok tercih eden Somuncu Baba'yı bunalıttı ve çareyi Bursa'dan ayrılmakta buldu. Abdurrahman el-Askerî, onun Bursa'dan ayrıldıktan sonra Adana'da Ceyhan ırmağının kenarında bulunan Sis Kalesi'nin dağıtındaki bir köyde Nebî Sûfî adında birinin evine yerleştiğini, Hacı Bayrâm-ı Veli'nin buraya gelip kendisini ziyaret ettiğini söyler (Erünsal, s. 202). Bazı kaynaklarda kendisinin doğrudan Aksaray'a gittiği belirtilmekteyse de (Lâmiî, s. 683) Askerî'nin görüşleri daha isabetli görünmektedir.

Nebî Sûfî'nin evinde bir süre kaldıktan sonra önce Dimaşk'a giden, buradan Mekte'ye geçerek hacını eda eden Somuncu Baba hac dönüşü tekrar Sis'e geldi, yanına Nebî Sûfî'yi de alarak Aksaray'a gidip

yerleşti (Erünsal, s. 203). Kaynaklarda yer alan ifadelerden, ömrünün geri kalan kısmını bu şehirde müridlerinin eğitimiyle meşgul olarak geçirdiği anlaşılmaktadır. Abdurrahman el-Askerî onun Aksaray'da vefat edip orada defnedildiğini söyler (a.g.e., s. 204). Sonraki dönemlerde yapılan bazı çalışmalarda Somuncu Baba'nın asıl kabrinin Malatya'nın Darende ilçesinde bulunduğu konusunda farklı bazı görüşler öne sürülmüştür. Buna göre Somuncu Baba, adı geçen ilçenin Hıdırlık adı verilen bölgesinde oğlu Halil Taybî ile birlikte gömülmüştür (Cengiz v.dğr., s. 7-17, 29-45; Akgündüz, s. 52-56). Bu görüşün kaynağı olarak Somuncu Baba'nın soyundan geldiği söylenen Osman Hulûsi Ateş'in aile arşivindeki bazı belgelerle geç dönemlere ait bazı arşiv belgeleri gösterilmektedir. Ancak Somuncu Baba'nın hayatını anlatan eski kaynaklarda böyle bir konudan bahsedilmemekte, gerek Şeyh Bedreddin menâkıbında yer alan bilgiler gerekse lakabının Aksaraylı olması onun hayatını Aksaray'da geçirdiğini ortaya koymaktadır. Öte yandan Abdurrahman el-Askerî *Mir'âtü'l-ışk'ta*, "Mevlûdleri Aksaray'dır. Ravza-i mübarekeleri dahi şehir üzerinde olan kızıl tepenin üstündedir" diyerek (Erünsal, s. 204) onun Aksaray'da vefat ettiğini ve kabrinin burada bulunduğunu kesin biçimde belirtmektedir. Dönemin kaynaklarında yer alan ifadelerden Somuncu Baba'nın Yûsuf Hakîkî adında bir oğlu olduğu anlaşılmaktadır. Babasının ölümünden sonra Hacı Bayrâm-ı Veli'ye intisap eden Yûsuf Hakîkî tasavvufa dair bazı eserler kaleme almıştır. Geç döneme ait arşiv kayıtlarında Halil Taybî isimli bir oğlunun daha varlığından söz edilmektedir. Darende'de yaşadığı anlaşılan Halil Taybî'nin hayatı hakkında yeterli bilgi bulunmamaktadır.

Türk tasavvuf tarihinde Safevî-Erdebîlî geleneğini Anadolu'ya taşıyan bir mutasav-

vıf olarak önemli bir yere sahip bulunan Somuncu Baba'nın benimsemiş olduğu tasavvuf düşüncesinde melâmetî anlayış ön plana çıkar. Onun en önemli halifesi ve kendisinden sonra fikirlerinin Anadolu coğrafyasına yayılmasını sağlayan şahsiyet Akşemseddin ve Bıçakçı Ömer Dede gibi iki farklı meşrebe ve karaktere sahip şahsiyeti yetiştiren, II. Murad devri Anadolu sülûlîğine damgasını vurmuş Hacı Bayrâm-ı Veli'dir. Hacı Bayrâm-ı Veli, Bursa'da iken tanıştığı Somuncu Baba'ya intisap ederek tasavvuf yoluna girmiş, onunla birlikte Adana'ya, Dimaşk'a, Mekke'ye ve nihayet Aksaray'a gitmiş, bir süre sonra şeyhinin izniyle yaklaşık 806-807 (1403-1405) yıllarında Ankara'ya yerleşmiş, vefatında yanında bulunmuştur. Somuncu Baba'nın diğer müridleri arasında Şeyh Şücâüddin Karamânî, Şeyh Muzaffer Lârendevî ve Molla Fenârî'nin isimleri sayılmaktadır. Ayrıca daha sonraki dönemde Hacı Bayrâm-ı Veli'ye intisap eden Kızılca Bedreddin'in de başlangıçta Acem diyarından Anadolu'ya birlikte geldiği Somuncu Baba'ya bağlı olduğu rivayet edilir. Onun döneminin diğer sülûlîleriyle de yakın dostluklar kurduğu bilinmektedir. Yıldırım Bayezid'e kendisini "gavs-ı a'zam" olarak tanıtan Emîr Sultan ve 1404-1405 yıllarına tekabül eden hac dönüşü Aksaray'a kadar giderek kendisini ziyaret eden Şeyh Bedreddin bunlar arasında zikredilebilir. Somuncu Baba'nın *Şerh-i Hadîs-i Erbâin* (trc. M. Şeyhmus Alkoç, *Tuhfetü'l-ihvân*, 40 Seçme Hadîs-i Şerif Meâlî-lzahî, İstanbul 1977), *Zikir Risâlesi* (trc. İhsan Özkes, İstanbul 1991) ve *Silâhu'l-mürîdin* adlı üç eseri olduğu ileri sürülmektedir. Ancak kaynaklarda onun eser yazdığına dair bilgi bulunmaması, bu eserlerin eldeki nüshalarının oldukça geç tarihli olması bunların ona aidiyeti konusunda şüphe uyandırmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

- Halîl b. İsmâil b. Şeyh Bedreddin, *Menâkıbû Şeyh Bedreddîn* (nşr. Fr. Babinger), Leipzig 1943, s. 66; Lâmiî, *Nefehât Tercümesi*, s. 683-684; İsmail E. Erünsal, *XV-XVI. Asır Bayrâmî Melâmîlî-gî'nin Kaynaklarından Abdurrahman el-Askerî'nin Mir'âtü'l-ışk'ı*, Ankara 2003, s. 100, 202-204; a.mlf., "Yeni Bir Kaynağın Işığında Somuncu Baba", *Ekmek Hakkı Ayverdi Hâtıra Kitabı*, İstanbul 1995, s. 298-314; Mecdî, *Şekâik Tercümesi*, s. 74-75; Hoca Sâdeddin, *Tâcû't-tevârih*, İstanbul 1280, II, 425; Sarı Abdullah Efendi, *Semerrâtü'l-fuâd*, İstanbul 1288, s. 226-232; İsmâil Hakkı Bursevî, *Silsile-i Celvetiyye*, İstanbul 1291, s. 70-72; La'îzâde Abdülbâkî, *Sergüzeşt*, Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 2456, vr. 128^a-131^a; Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, *Risâle-i Melâmiyye-i Şüttâriyye*, İÜ Ktp., İbnülemin, nr. 3357, vr. 1^a-2^a; *Dârende Temettuat Defterleri* (haz. Ahmet Akgündüz – Said Öztürk), İstanbul 2002, I, 265-280; Harîrîzâde, *Tibyân*, vr. 172^a-b; *Osmanlı Müellifleri*, I, 56; Hüseyin Vassâf, *Sefîne*, II, 433-434; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, I, 533; M. Ali Cengiz v.dğr., *Somuncu Baba: Şeyh Hamid-i Veli*, Ankara 1965, s. 7-17, 29-45; Konyalı, *Niğde Aksaray Tarihi*, II, 2408-2416; Fuat Bayramoğlu, *Hacı Bayram-ı Veli: Yaşamı-Soyu-Vakfı*, Ankara 1983, I, 20; Ali Rıza Karabulut, *Kayseri'de Meşhur Mutasavvıflar*, [baskı yeri ve tarihi yok], s. 105-167; Ahmed Akgündüz, *Arşiv Belgeleri Işığında Şeyh Hâmid-i Veli Somuncu Baba ve Neseb-i Âlîsi*, İstanbul 1992, tür.yer.; Haşim Şahin, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Döneminde Dinî Zümreler (1299-1402)*, (doktora tezi, 2007), MÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, s. 115-120; M. Zeki Oral, "Aksaray'ın Tarihi Önemi ve Vakıfları", *VD*, V (1962), s. 229-231; Mefail Hızlı, "Somuncu Baba (ö. 815/1412)", *ÜÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, II/2, Bursa 1987, s. 263-271; Nihat Azamat, "Erdebîlî, Alâeddin", *DiA*, XI, 279.

HAŞİM ŞAHİN

SON HATTATLAR

İbnülemin Mahmud Kemal'in
(ö. 1957)

Tuhfe-i Hattâtîn'e zeyil olarak yazdığı
biyografi eseri

(bk. İBNÜLEMİN MAHMUD KEMAL).

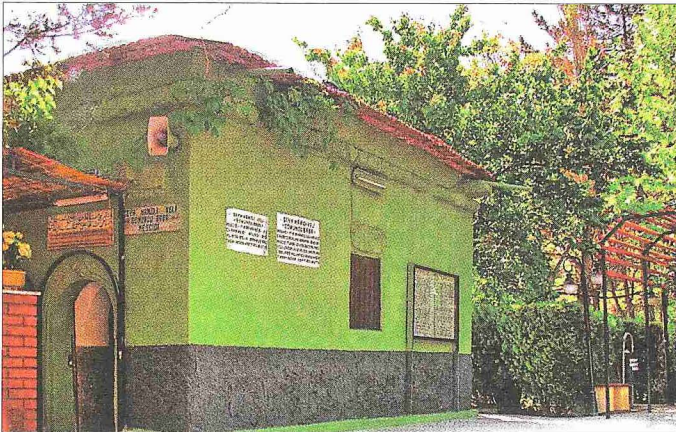
SONGAY

Mali'de yaşayan bir etnik grup;
XV ve XVI. yüzyıllarda
Mali'de hüküm süren bir sultanlık
(bk. MALİ).

SORGUÇ

Türk ve İslâm tarihinde
başlıklara takılan süslere verilen ad.

Sorguç Türkçe'de bazı kuşların tepesinde bulunan uzun tüylere denir. Kelime zamanla kavuk, örf, destar, amâme, yûsufî, selîmî, horasânî, yatırtma, fes adı verilen

Aksaray'da
Somuncu
Baba Mescidi